

V. SPRAWOZDANIA I INFORMACJE

Sprawozdanie z Międzynarodowej konferencji naukowej „Niemand darf in Sklaverei oder Leibeigenschaft gehalten werden». Freiheit und Unfreiheit in Mitteleuropa (vom Frühmittelalter bis 1989)“ [„Nikt nie może być trzymany w niewoli lub poddaństwie». Wolność i niewola w Europie Środkowej (od wczesnego średniowiecza do 1989 roku)“], Würzburg, 28–29 września 2023 r.

W dniach 28–29 września 2023 r. w Würzburgu, w siedzibie Archiv und Bibliothek des Bistums Würzburg odbyła się konferencja naukowa „Niemand darf in Sklaverei oder Leibeigenschaft gehalten werden». Freiheit und Unfreiheit in Mitteleuropa (vom Frühmittelalter bis 1989)“ [„Nikt nie może być trzymany w niewoli lub poddaństwie». Wolność i niewola w Europie Środkowej (od wczesnego średniowiecza do 1989 roku)“]. Organizatorami konferencji byli: Polska Misja Historyczna funkcjonująca przy Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, Julius-Maximilians-Universität Würzburg, Philosophische Fakultät, Lehrstuhl für Fränkische Landesgeschichte, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Instytut Historii i Archiwistyki, Katedra Historii Krajów Skandynawskich i Europy Środkowo-Wschodniej, Max-Planck-Institut für Rechtsgeschichte und Rechtstheorie oraz Stiftung Kulturwerk Schlesien.

Obrazy konferencyjne otworzył Thomas Wehner – Zastępca Dyrektora Archiv und Bibliothek des Bistums Würzburg.

Następnie głos zabrali przedstawiciele organizatorów: dr Renata Skowrońska (Polska Misja Historyczna), prof. dr Helmut Flachenecker i dr Lina Schröder (Julius-Maximilians-Universität Würzburg, Philosophische Fakultät, Lehrstuhl für Fränkische Landesgeschichte), prof. dr Caspar Ehlers (Max-Planck-Institut für Rechtsgeschichte und Rechtstheorie) oraz Lisa Haberkern (Stiftung Kulturwerk Schlesien), którzy przywitali uczestników konferencji oraz przedstawili główne założenia konferencji.

Referat wprowadzający wygłosił prof. dr hab. Szymon Olszaniec z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, którego wystąpienie dotyczyło tematu *Slavery in the late Roman Empire – An overview*. Prelegent nie tylko omówił społeczną pozycję niewolników w starożytnym Rzymie traktowanych jako *instrumentum vocallae*, ale również przybliżył dotyczące ich najważniejsze akty prawne wydawane zarówno w okresie republiki, jak i cesarstwa.

Pierwsza sesja, którą prowadził prof. dr Casper Ehlers, była poświęcona tematowi *Ideen und rechtliche Grundlagen von Freiheit und Unfreiheit*. Prelegentem otwierającym sesję był prof. dr Thomas Wetzstein z Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt, który przybliżył temat *Freiheit und Unfreiheit im mittelalterlichen Kirchenrecht*. Referent omówił najważniejsze kwestie związane z niewolą oraz wolnością w średniowiecznym prawie kanonicznym, a także przybliżył kluczowe regulacje prawne oraz ich źródła oraz wyjaśnił sposoby ich interpretacji. Natomiast dr Kaveh Yazdani z University of Connecticut przedstawił temat *Political economy, capitalism and discourses on free and unfree labor, ca. 17th to 19th centuries*. Uczestnicy konferencji mogli zapoznać się z regulacjami prawnymi dotyczącymi pracy wolnego człowieka oraz niewolnika w dobie nowożytnej. Tę sekcję kończył referat prof. dr. Volodymyra Abaschnika z Nationale Medizinische Universität Charkiw pt. *Beitrag polnischer und deutscher Gelehrter zu Freiheitsdiskussionen an der Universität Charkiw in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, poświęcony naukowej aktywności niemieckich oraz polskich uczonych odnośnie do debat wolnościowych na Uniwersytecie w Charkowie w okresie XIX w.

Kolejna sesja była poświęcona zagadnieniu *Das Freiheitsverständnis im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*. Jej moderatorem był prof. dr Thomas Wetzstein, a pierwszy referat: *Freiheit als Wert in der schlesischen Historiographie und Hagiografie des Mittelalters*, przedstawił prof. dr hab. Wojciech Mrozowicz z Uniwersytetu Wrocławskiego. Naukowiec szczególnie uwagę zwrócił na badania historyków nad dziejami Śląska, które – z uwagi na brak kompleksowej materii archiwalnej – są bardzo utrudnione i skomplikowane. Drugim, i zarazem ostatnim referatem w tej sesji, było wystąpienie prof. dr. hab. Michała Kurana z Uniwersytetu Łódzkiego, dotyczące tematu *Freedom and enslavement of nations and individuals in the European Sarmatian Chronicle (1611) by Alexander Gwagnin*. Referent przybliżył postać Aleksandra Gwagnina – polskiego historyka i kronikarza żyjącego na przełomie XVI/XVII w., a następnie omówił kwestie związane z rozwojem oraz upadkiem państw scharakteryzowane w kronice Gwagnina.

Następna sesja poświęcona była zagadnieniu *Freiheit im Krieg?*, a jej moderatorem była Lisa Haberkern. Jako pierwszy swe badania przedstawił prof. dr hab. Krzysztof Kwiatkowski z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jego wystąpienie dotyczyło tematu *Unfreie in spätmittelalterlichen Preußen. Zwischen Krieg und Kolonisation*. Omówił najważniejsze aspekty z okresu późnośredniowiecznych Prus oraz przedstawił proces kolonizacji regionu, jak też proces podporządkowania zamieszkującej go ludności. Poza wątkami związanymi z historią polityczną słuchaczom zostały przybliżone aspekty historyczno-prawne dotyczące pozycji ludności Prus. Kolejny uczestnik konferencji – Jakub Sytniewski z Uniwersytetu Opolskiego zreferował temat *About mutual experience of captivity. The situation of prisoners of war from the Polish-Lithuanian state in the Crimea and Tatars captives in Polish-Lithuanian Commonwealth in 17th century*. Omówił, w drodze analogii, w jaki sposób w XVII w. byli traktowani jeńcy tatarscy na terenie Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz polscy jeńcy na Krymie. Obok kwestii związanych z szeroko rozumianą pozycją społeczną jeńców, referent przybliżył aspekty prawne jej dotyczące. Ostatnim prelegentem w tej sesji była dr Alexandra Pulvermacher z Uniwersytetu w Klagenfurcie. W referacie *Die Anwendung der „Schutzhaft“ im besetzten Polen am Beispiel der „Intelligenzaktion Zichenau“* przedstawiła zagadnienie, odnoszące się do historii najnowszej, stanowiące przyczynek do dalszych analiz nad poszczególnymi,

mało znanymi, metodami praktykowanymi na terenie okupowanej Polski, których trudno jest doszukać się w opracowaniach historycznych.

Drugi dzień konferencji rozpoczęła sesja *Freiheit und Unfreiheit im Mittelalter, in der Praxis*, której moderatorem był prof. dr Helmut Flachenecker. Pierwszy referat – *Auch nach dem Tod zusammen. Freier Wille oder Religions- und Gesellschaftsdiktat?* przygotowało dwoje badaczy: dr. hab. Jacek Bojarski z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz dr Małgorzata Derecka z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Omówiono w nim status społeczny i prawny współmałżonków po śmierci drugiego małżonka, a szczególną uwagę zwrócono na zagadnienie wymuszonej śmierci pozostałego przy życiu współmałżonka. Kolejny referent – Eduard Visintini z Johannes Gutenberg-Universität w Mainz omówił temat *Rightful and Unrightful Unfreedom in the Early Middle Ages: The Case of Merovingian Francia*, w ramach którego wyjaśnił pozycję społeczną i prawną niewolników w państwie frankijskim pod rządami dynastii Merowingów. Pierwszą sesję drugiego dnia zakończył referat Sebastiana Kalli z Albert-Ludwigs-Universität Freiburg pt. *Die ancillae im Hochmittelalter. Ein Fortbestehen der Sklaverei?*. Referent omówił swe badania dotyczące kontynuacji w dobie średniowiecza stanu niewolnictwa domowego, zapoczątkowanego w starożytnym Rzymie i odnoszącego się do kobiet (tzw. niewolnic domowych).

Moderatorem kolejnej sesji, stanowiącej kontynuację pierwszej, była dr Lina Schröder. Jako pierwszy referat wygłosił prof. dr Wolfgang Wüst z Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg. Poświęcony był tematowi: *Konzessionszwang und Kirchenzucht nach dem Religionsfrieden von 1555. Religiöse Unfreiheit im Heiligen Römischen Reichs Deutscher Nation im Spiegel von Kirchen- Policy- und Strafordnungen*. Przedstawił w nim najważniejsze punkty zawarte w traktacie pokojowym z 25 września 1555 r., zawartym w Augsburgu pomiędzy Karolem V i katolikami a protestanckimi książętami Rzeszy. Prelegent, operując pojęciem niewoli religijnej, scharakteryzował dyscyplinę kościelną, jaka została zaprowadzona po zawarciu traktatu augsburskiego, z ewentualnymi odstępstwami. Ostatnie wystąpienie zaprezentował Jan Ocker z Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, a dotyczyło tematu: *„das unsere undersaten [...] unsere liebeigen seindt“*. *Gedanken zur Geschichte, Struktur und Wahrnehmung der Gutswirtschaft in Holstein, Mecklenburg und Pommern (16. bis 19. Jahrhundert)*. Przybliżył w nim najważniejsze zagadnienia dotyczące historii społecznej oraz gospodarczej związanej z Holsztynem, Meklemburgią i Pomorzem w okresie od XVI do XIX w.

Kolejna sesja (prowadzona z wykorzystaniem platformy Zoom) była poświęcona zagadnieniu *Zur (Abschaffung der) Leibeigenschaft*. Jej moderatorem był prof. dr hab. Wojciech Mrozowicz. Pierwszym referentem był dr Jacek Kordel z Uniwersytetu Warszawskiego, który w wystąpieniu *„Les paysans sont esclaves de la noblesse“*. *Die Lage der polnischen Bauern im Spiegel der Autoren der europäischen Aufklärung* poruszył zagadnienie dotyczące pozycji polskich chłopów na tle historii społecznej oraz gospodarczej. Drugim prelegentem był dr Andrzej Michalczyk z Ruhr-Universität Bochum. W wystąpieniu *Der Wandel soziokultureller Haltungen und Erwartungen in einer Post-Leibeigenschaft-Gesellschaft. Oberschlesien im langen 19. Jahrhundert* omówił pozycję społeczną górników w XIX w.

Ostatnia sesja dotyczyła zagadnienia *Diskussionen über Freiheit und Unfreiheit im 19. und 20. Jahrhundert*. Jej moderatorem był prof. dr Wolfgang Wüst. Pierwszymi

referentami byli dr hab. Marta Baranowska, prof. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i dr Paweł Fiktus z Wyższej Szkoły Prawa we Wrocławiu. W swym wystąpieniu: *Analysis and criticism of the Slavery Convention of September 25, 1926 in Polish political and legal thought of the interwar period*, przedstawili tryb ratyfikacji konwencji dotyczącej niewolnictwa z 1926 r. oraz sposób, w jaki polscy prawnicy komentowali jej postanowienia. Ostatnim prelegentem był dr hab. Bartosz Kaliski z Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, który w wystąpieniu *Das tschechische Schicksal? Journalist Jiří Lederer (1922–1983) – Opfer zweier totalitären Systeme* przybliżył postać i działalność Jiří Lederera, czołowego czechosłowackiego opozycjonisty i działacza emigracyjnego po upadku Praskiej Wiosny w 1968 r.

Każda sesja tematyczna kończyła się dyskusją, podczas której prelegenci byli proszeni o sprecyzowanie omawianych zagadnień. Planowane jest wydanie artykułów na bazie przedstawianych referatów w „Biuletynie Polskiej Misji Historycznej”.

Marta Baranowska*

Paweł Fiktus**

<https://doi.org/10.14746/spp.2024.2.46.11>

* Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland | Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Polska, <https://orcid.org/0000-0002-0365-1023>, e-mail: mb1@umk.pl.

** Wrocław School of Law, Poland | Wyższa Szkoła Prawa we Wrocławiu, Polska, <https://orcid.org/0000-0002-2937-6859>, e-mail: pawel.fiktus@prawowroclaw.edu.pl.